

Disztópikus ifjúsági regények és olvasóik*

Szelestei Flóra

Tanulmányomban egy olyan kérdésre kerestem a választ két – nem reprezentatív – kutatáson keresztül, ami, mint aktívan olvasó embert mindig is érdekelt: vajon, ha egy könyvből készítettek filmes adaptációt, akkor a film nézői visszatérnek-e az eredeti műhöz, magához a könyvhöz? Vagy éppen fordítva a jellemzőbb: mindenképpen a könyv az első és csak utána jöhet a filmélmény? A filmes adaptációk hatása a könyvpiacon könyvtári (és egyben könyvtáros) szempontból is érdekelt: a kölcsönzési szokásokra vajon hatással van-e egy-egy könyv megfilmesítése? Dolgozatomban a vizsgált könyvek műfaját mutatom be röviden, majd kutatásaim módszerét és eredményeit ismertetem.

Tárgyszavak: olvasáskutatás, olvasási szokás, filmalkotáshoz kapcsolódó dokumentum, ifjúsági regény, utópia

Disztópia a kortárs ifjúsági irodalomban

„Reneszánszát éli, sőt talán soha nem látott népszerűséggel hódít a disztópia (antiutópia, aipótu) műfaja a gyermekirodalomban” – írja Gombos Péter. [1] A mai disztópikus regények többsége hagyományosan erősen építkezik az elődök munkáira. A fő motívumok megmaradnak, például a diktátor karaktere, a hatalom félelemkeltése, a polgárok uniformizálása, számokkal vagy kódokkal való jelölése. A mai disztópiákban azonban nagyon gyakran előfordul egy másik nagy motívum: a történetek posztapokaliptikus (világégés után maradt, szörnyű állapot) világban játszódnak. Ezekben a regényekben történt valami rossz, apokaliptikus állapot uralkodik a világban, ezért hozzák létre, találják ki az új, tökéletesnek tűnő társadalmat. A műfaj jellegzetességei továbbá: rádöbbenés arra, hogy eddig nem igazi, hanem hazug világban éltek, lázadás az elnyomás, a terror és az abszolút kontroll ellen.

De miért olyan népszerű ez a műfaj a mai fiatalok körében? „Amíg iskolás vagy, állandó megfigyelés alatt vagy: a menők azzal vannak elfoglalva, hogy

nézel ki, mit hordasz, szexelsz és drogozol-e, miközben a tanárok és a szüleid azt várják el, hogy a tanulásban mutass jó eredményeket. Hogy ki vagy, mit érzel, mit gondolsz, az viszont nem érdekel látszólag senkit. Jó kis alap ez a disztópia-életérzéshez” – írja Nagy Boldizsár. [2] A disztópia vonásai akár egy az egyben lefedik egy átlagos középiskolás mindennapi élményeit. „Az iskolai közösség valóságos viperafészek, ahová bedobtak a szülők. Azt mondják, ez életed legszebb korszaka, miközben neked brutális társadalmi hierarchiában kell megtalálnod a helyed: egy rémálom-szerű világban, ahol a gazdagok, a szépek és a sportolók diktálnak” – mondja Lois Lowry egyik interjújában. [3] A műfajban megjelenő igazságtalan, elnyomó diktátort azonosítani lehet egy tanárral, vagy akár a szülőkkel, a kollektív tudat jelenléte lehet az iskolai osztály, a diáktársak, akiknek nem tetszik, ha valaki máshogy gondolkodik, máshogy öltözködik, tehát ha „kilóg a sorból.” Ezekkel a motívumokkal egy mai gyerek könnyedén tud azonosulni. „[A] tinidisztópiáknak a titka: egyrészt hangot adnak a generáció elképesztő magárahagyatottság- és elnyomottságérzésének, másrészt megfogalmazzák azt a kétségbeesett aggodalmat, amit a jövőjük miatt éreznek, méghozzá azért, mert úgy látják, hogy valaki nagyon elszúrt már itt a rendszerben valamit.” [4]

* A szerzőnek a 35. Országos Tudományos Diákköri Konferencia (OTDK) Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekció Könyvtártudományi Alszekciójában az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének hallgatójaként a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által díjazott pályamunkája alapján készült. Témavezető: Senkei-Kis Zoltán

A kutatásokról

A témával kapcsolatban két kutatást végeztem. Az első egy kérdőíves kutatás volt, amelynek során adott művek könyv- illetve filmváltozatával kapcsolatban tettem fel kérdéseket, a másodikban pedig közkönyvtárak kölcsönzési adatait vizsgáltam és az adatok alapján vontam le következtetéseket. Kutatásom célja az volt, hogy megvizsgáljam az emberek filmnézési és könyvolvasási szokásait. Mivel ez elég tág fogalom, leszűkítettem a vizsgált könyvek műfaját egy bizonyos műfajra. Műfajnak a disztópiát választottam, illetve ebből a körből is olyan könyveket, amelyekből készült filmes adaptáció.

Azt szerettem volna, ha a kérdőívem minél több emberhez eljut, ezért az online kérdőívet választottam és nem papíralapút. Ez jó döntésnek bizonyult, közel négyszázan válaszoltak az általam feltett kérdésekre. A kérdőíves kutatásban a következőket kérdeztem meg: a kitöltő nemét, életkorát, valamint, hogy ismeri-e a vizsgált műveket. Megkérdeztem még, hogy melyiket kedveli jobban, a könyvet vagy a filmet, illetve, hogy hány pontra értékelné egy ötfokozatú skálán a könyvet/filmet. Kérdés volt még az is, hogy az egyiket a másik hatására olvasta-e el, illetve nézte-e meg. A kérdőív végén lehetőség volt még írni önálló gondolatokat, illetve, bármit hozzáfűzni a témához.

Második kutatásomhoz kapcsolódóan városi könyvtáraktól a következő kölcsönzési adatokat kértem el: hány példányuk van az adott könyvből, ezek hányszor voltak kölcsönözve, kellett-e újakat beszerezniük a nagy érdeklődésre való tekintettel, illetve, hogy az általam vizsgált könyvekről van-e bármilyen olvasói visszajelzésük.

Távolról, csak elektronikusan kommunikálni nagyobb városok könyvtárosaival komplikált volt, sok helyen a nyelvi különbségek miatt, sok helyen a COVID-19 vírus miatt. Végül 54 városnak sikerült írnom, ezek közül eddig a kért adatokat 18-an küldték vissza. Amikor könyvtárakat megkerestem, kiderült, hogy nagyon sok a vírus miatt éppen zárva tartott vagy jóval kevesebb munkatérővel dolgoztak, mint egy vírusmentes időszakban, így nem tudták nekem szolgáltatni a kért adatokat. A könyvtárosok mindenhol nagyon segítőkészek voltak és a legtöbben egyből válaszoltak a megkereséseimre is. Ahonnan nemleges válasz érkezett, ott igyekeztem ugyanabból a városból

keresni egy másik könyvtárat. Ez sokszor sikerült is, azonban például Londonból felhívták a figyelmet arra, hogy az összes közkönyvtár a városban be van zárva, így senki sem tud nekem segíteni. Sajnálatos módon sok helyről egyáltalán nem érkezett válasz. A kutatást az is megnehezítette, hogy egyes külföldi városoknak máshogy működik a könyvtári rendszere, mint ami a magyarországi gyakorlat. Milánóban például az összes közkönyvtár egy könyvtári rendszeren belül működik, így olyan könyvtárat nem találtam, ahol az összes általam vizsgált könyv meglenne, viszont segítettek abban, hogy összegyűjtötték rendszeren belül az adatokat, így elképesztő mennyiségű információ érkezett be hozzám. Ebben az esetben tehát nemcsak egy könyvtár adatai vannak meg, hanem a városban lévő ugyanazon a könyvtári rendszeren futó könyvtárak összes adatai. [5]

Amire számítottam a kutatás során és végül be is igazolódott, hogy nem mindegyik könyv van meg az összes könyvtárnak. Az általam vizsgált hat könyvről tehát nem mindenhol mérhető ugyanakkora mennyiségű anyag, hiszen habár 18-an küldtek vissza adatot, van olyan könyv, ami nem szerepel az összes könyvtár állományában. Nehézség volt az is, hogy több könyvtár éppen fejlesztés alatt áll, így a könyvtári rendszerük nem volt alkalmas arra, hogy teljes adatokat adjanak, vagy éppen fordítva, csak egy-két éve álltak át olyan rendszerre, ahonnan az adatok lekérhetők, így nekem azok már nem relevánsak. Több könyvtárnál is előfordult, hogy az adatokat úgy küldték vissza, hogy a kölcsönzési számok nem voltak évre lebontva. Sajnos ezzel nehezebb volt dolgozni, nem lehetett több szempontból vizsgálni az adatokat. Külföldi és magyar városok könyvtáraitól egyaránt kértem adatokat, egyrészt összehasonlíthatóságért, másrészt a reprezentativitás céljából. Így adatokat kértem Budapestről, Debrecenből, Miskolcra, Pécsről és Szegedről. A következő külföldi városokból érkeztek vissza feldolgozható adatok: Helsinki, Luxembourg, Oslo, Milánó, Torino és Ljubljana.

Az első kutatás hipotézise

Azt feltételeztem, hogy ha valaki megnéz egy könyvből készült filmes adaptációt és az tetszik is neki, akkor ennek a hatására el fogja olvasni a könyvet. A kutatásban erre a hipotézisre pró-

báltam igazolást találni. Amikor könyveket választottam a kutatásomhoz, akkor tudtam, hogy valószínűleg nem ismerik mindegyik művet ugyanolyan arányban. Ezért a kérdőívben már tudatosan állítottam fel egy általam feltételezett ismertségi sorrendet, amit a szerintem legismertebb disztópikus könyvvel kezdtem. A feltételezett sorrend: *Az éhezők viadala*, *A beavatott*, *Az útvesztő*, *Az emlékek őre*, *Az ötödik hullám*. Bár úgy gondoltam, hogy az *Alkonyat* a legismertebb, mégis a kérdőív végére tettem, a műfajbéli különbség miatt.

Az első kutatás eredménye

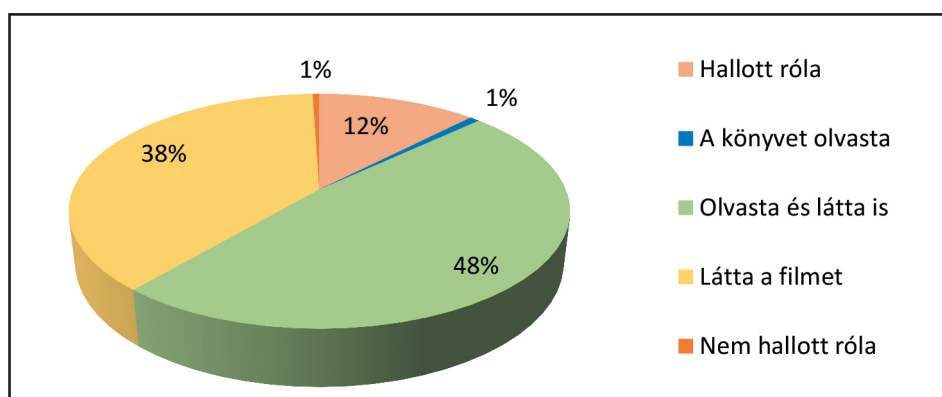
Kérdőívemet 393-an töltötték ki. A kitöltők közül a nők száma jelentős mértékben nagyobb, hatszor több a női kitöltő, mint a férfi. A női kitöltők száma 339, míg a férfiaké csak 54. Ehhez valószínűleg hozzájárult az én ismeretségi köröm, több nőhöz sikerült eljuttatni a kérdőívet, mint férfihoz. Tehát ebből az adatból nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a férfiak kevésbé szeretnek olvasni, vagy hogy kevésbé érdekli őket ez a téma. A többi kérdés elemzésénél azonban szintén nem számít, hogy több női kitöltő volt, a kapott adatok így is egy megbízható képet mutatnak.

A kutatásban szereplő művek ismertségét kördiagramokon elemeztem. Mindegyik általam vizsgált műről külön ábra készült arról, hogy mennyire ismerik az egyes műveket a kérdőívet kitöltők. A tanulmány terjedelmi korlátai miatt egy kiválasztott példa, *Az éhezők viadala* diagramján (1. ábra) keresztül mutatom be, hogy hogyan elemeztem a beérkezett adatokat minden könyvnél. A válaszadók csaknem fele, pontosan 183 ember olvasta a könyvet és látta a filmet is. 150-en vannak, akik csak a filmet lát-

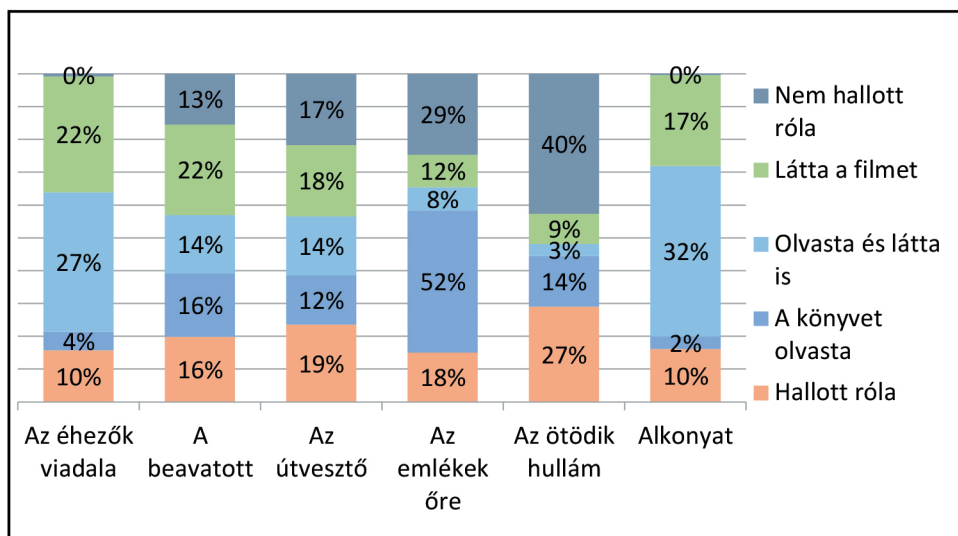
ták, ők, illetve hárman, akik csak a könyvet olvasták. 48-an hallottak már *Az éhezők viadaláról*, 2-en még soha nem hallottak róla. A kutatás elején azt feltételeztem, hogy ez a mű lesz az egyik legismertebb, ami a számokon jól is látszódik.

A 2. ábra a férfiak és nők közös ismertségét mutatja a művekről, tehát itt egy ábrán látszódik az összes mű ismertsége, egymáshoz viszonyítva. Az ábráról jól leolvashatók az adatok, az általam feltételezett ismertségi sorrend beigazolódn látszik, míg *Az éhezők viadalát* és az *Alkonyatot* minden kitöltő ismeri, addig *Az ötödik hullámról* a kitöltők 40%-a még csak nem is hallott. (Itt megjegyezném azt a némiképp ironikus dolgot, miszerint most már elért minket egy negyedik hullám; reméljük, hogy az ötödik hullámot szerencsésen elkerüljük.) A következőkben annak az eredményét fogom ismertetni, hogy akik látták a filmet, azokra volt-e valamilyen hatással a könyv vagy éppen fordítva, a könyv volt-e hatással a filmélményükre. A következők közül lehetett választani: nincsen összefüggés a két dolog között; már nem emlékszik rá, hogy melyiket látta vagy olvasta előbb; a könyv hatására nézte meg a filmet; a film hatására olvasta el a könyvet; hallott a filmről, ezért elolvasta a könyvet; illetve, hogy csak a filmet látta. A művek egymás közötti ismertségi arányát egy táblázatban ábrázoltam. (3. ábra) Azért fontos itt megemlíteni, hogy csak arányról van szó, mert nem mindegyik műnek ugyanakkora a nézettsége.

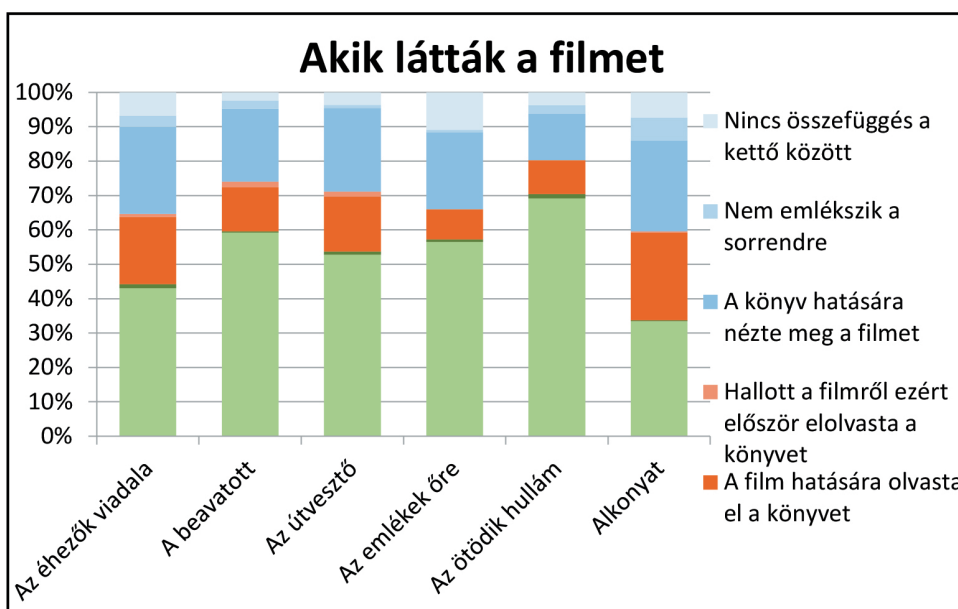
A kérdőívben feltettem még kérdésként azt, hogy azoknak a körében, akik olvasták a könyvet és látták a filmet is, melyik tetszett nekik jobban, a könyv vagy a film. A diagramról (4. ábra) könnyen leolvasható az, hogy nagymértékben a könyv tetszett a kitöltők-

1. ábra Az Éhezők viadalának ismertsége

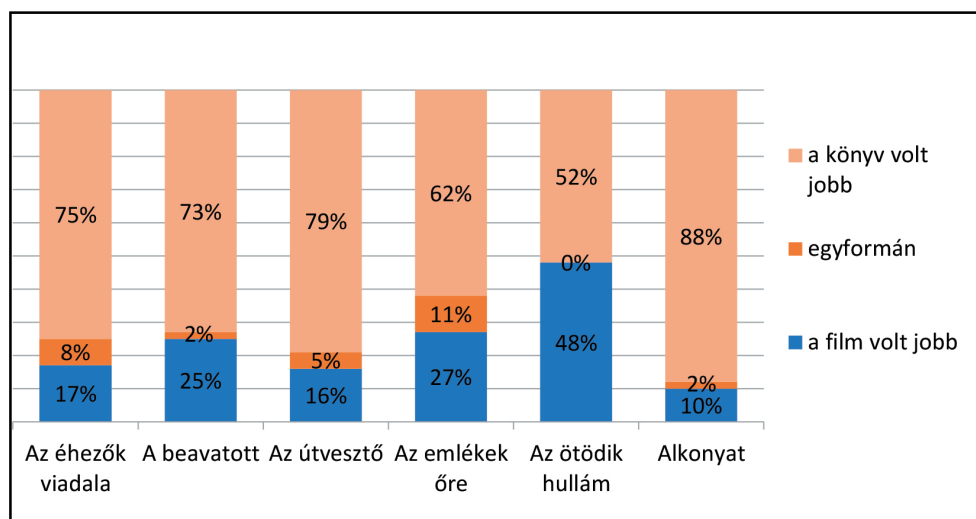
2. ábra A férfiak és nők közös ismertsége a művekről

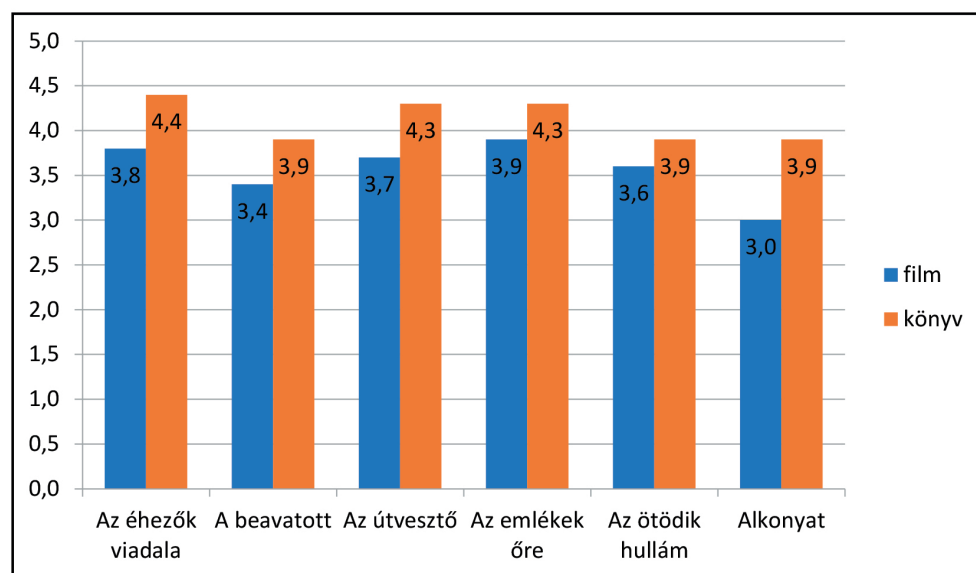
3. ábra A művek egymás közötti ismertségi aránya

nek jobban. A kevésbé ismert műveknél (*Az emlékek őre*, *Az ötödik hullám*) alacsonyabb a szám, ám ott jóval kevesebb adatból is vannak ezek az eredmények. Ha azt a két könyvet nem vesszük figyelembe, akkor a többről elmondható, hogy a kitöltők minimum 73%-ának mindig a könyv tetszik jobban. *Az ötödik hullám* kritikái azonban eléggé megoszlanak, vegyes érzelmeket váltott ki, mind a film, mind a könyv az emberekben, ezért is fordulhat elő az az eredmény, hogy majdnem fele-fele arányban szavaztak arra, hogy véleményük szerint melyik a jobb. Arra is kíváncsi voltam, hogy ha osztályozniuk kellene az ismert műveket egy ötfokozatú skálán, akkor

melyik műnek hány pontot adnának. Ez a következő diagramon látszódik. (5. ábra) Jól leolvasható itt is az, hogy a könyv mindenkinek jobban tetszett, 3,9 alá sehol sem esett az érték, ami nagyon jónak mondható. A film mindenhol gyengébben szerepel, minimális eltéréssel. A két osztályzás közötti legkisebb eltérés *Az ötödik hullámnál* szerepel, de ez nem meglepő, az előző diagramon már látszódott, hogy ennél a műnél a legközelebbi a „melyik tetszett jobban” kérdésre adott válaszok aránya. A legnagyobb eltérés viszont az *Alkonyatnál* fordul elő, ott majdnem egy egész jegy különbség van a két érték között. Ez sem meglepő: az *Alkonyat*-filme-

4. ábra Melyik tetszett jobban?

5. ábra A művek átlagos osztályzata

ket nagyon sokan nem szeretik, ez az eredményen is megmutatkozik. A legjobbra értékelt mű *Az éhezők viadala* regény, 4,4-et ért el a skálán, ez nagyon jónak számít, bár a második helyezettek holtversenyben alig maradnak el tőle. A legrosszabbra értékelt mű az *Alkonyat* film, 3-as osztályzatot kapott csak átlagosan. Ez alacsonynak számít, hiszen alulról a második helyezett is négy tizeddel megelőzi.

A kérdőívben lehetőséget adtam arra is, hogy ha a kitöltő szeretné megosztani a témával kapcsolatos gondolatait, észrevételeit, akkor ezt megtehesse. Többen panaszkodtak a műfajválasztás miatt, ebből idézek néhány megszólalást: „A filmes adaptációkkal kapcsolatosan még meg lehetett volna emlí-

teni a *Harry Pottert* vagy a *Gyűrűk Urát*. Azoknak nagyobb vonzásbázisuk volt, mint a fent felsorolt műveknek. Vagy ellenpéldaként a *Jurassic Park*-féle műveket is, ahol a filmek nagyobb volumenűek, mint a könyvek valaha is lesznek. De az ötlet nem rossz. :)”; „Rengeteg klasszikus és más típusú könyv-film adaptáció is van. Ezek mind az elmúlt 5–6 éven belül gyártott filmek/bestsellerek. Quo Vadis, *Harry Potter*, *Gyűrűk Ura*, *A szürke 50 árnyalata*, *Ízek imák szerelmek stb.* csak hogy párat említsek.” Sokan leírták még külön a véleményüket a saját filmnézési és olvasási szokásaikról: „Általában igyekszem elolvasni és megnézni a filmeket is. Többségében viszont a könyvet jobbnak szoktam találni, 1–2 üdítő kivé-

tellel. Van, mikor egyformán tetszik a kettő, vagy olyan is előfordult már, igaz ritkán, hogy a film volt a jobb.”; „A könyvből készült filmes adaptációk véleményem szerint nagyon gyakran nem képesek visszaadni azt a világot, amit a könyv írója kitalált. A kérdőívben említett filmes adaptációk nem lettek jók, (kivételek Az éhezők viadala), és éppen ezért eltántorítja az embert az olvasástól. Pedig lehet, hogy a valós, megírt történet sokkalta jobb. Természetesen vannak kivételek is.”; „Kiegészítést azért kapsz, mert ismereteim elég foghíjasok e művek terén, így azt hiszem, félrevezetők a válaszaim. Általában a könyveket jobban kedvelem, mert kidolgozottabbak a karakterek és van «idejük» jellemfejlődésre, míg egy film 90 percében ezt nehéz megvalósítani. Ha megnézem egy könyv filmváltozatát, amit már olvastam, általában el kell olvasnom újra, mert hiányérzet marad bennem. Emellett sok «könyvfilm» szeretek, van, ami magában is megállja a helyét, csak nem szabad ugyanazt várni tőle, mint a könyvtől. A filmesítés során eszközölt tartalmi változtatásokat azonban nagyon zavarónak tartom.”

Az első kutatás összefoglalása

A kutatás eredményessége nagyban köszönhető a sok kitöltőnek. A közel 400 kitöltő segített képet alkotni a művek ismertségéről, illetve a filmes adaptációk hatásáról az olvasóra. Mint ahogyan az várható volt, nem mindegyik művet ismerték ugyanolyan arányban, ennek ellenére azért mindenhol előfordult olyan, aki ismerte a művet, és ezért tudta azt értékelni, illetve a hatást is tudtam vizsgálni. A hipotézisemet végül igazolni nem tudtam, így levonhatjuk azt a következtetést, hogy rosszul feltételeztem azt, hogyha valaki megnéz egy filmes adaptációt, akkor a könyvet is el szeretné olvasni utána. Az adatok azt mutatták meg, hogy ez inkább fordítva van, ha az ember elolvasott egy könyvet, akkor nagyon nagy valószínűséggel meg fogja nézni a regényből készült filmet is.

A második kutatás hipotézise

A második kutatásomban azt feltételeztem, hogy egy-egy filmpremier után az adaptáció alapjául szolgált könyvtári könyv kölcsönzési száma megnövekszik. A vizsgált könyvek ugyanazok a művek, amelyek az előző kutatásban is szerepeltek. Jó alanyok azért, mert mindegyikből készült film, illetve

összességében elmondható, hogy valamennyi könyv/film ismert annyira, hogy kutatásra alkalmas legyen. Itt is feltételeztem azt, hogy a művek a már korábbi sorrend alapján lesznek a legkölcsönözöttebbek, ez a sorrend tehát: az *Alkonyat*, *Az éhezők viadala*, *A beavatott*, *Az útvesztő*, *Az emlékek őre*, *Az ötödik hullám*.

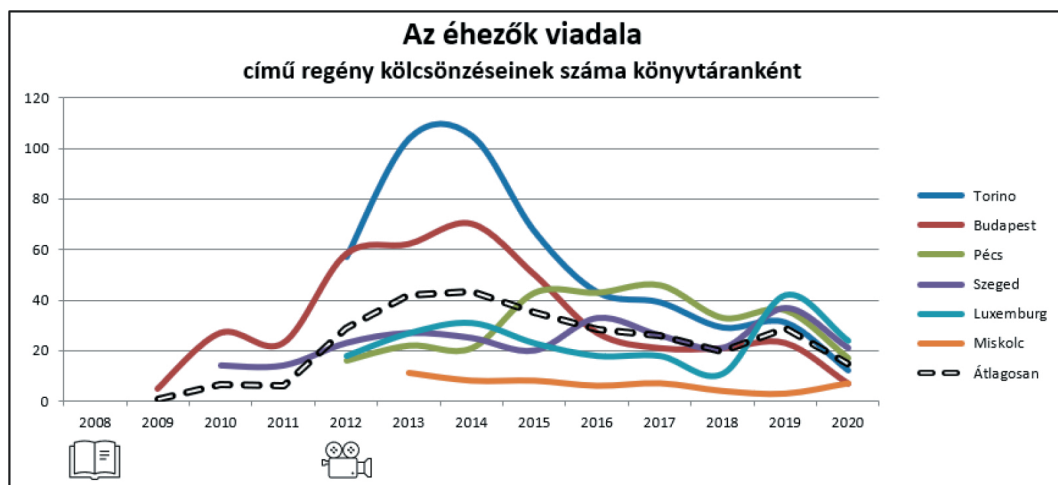
A második kutatás eredménye

Az adatok feldolgozása nagyon nehéz volt amiatt, hogy minden könyvtár másmilyen formátumban küldte el az adatait: a legtöbbször Excel-táblázatban (azon belül is nagyon sok variáció előfordult), többben Word-fájlban, illetve sokan csak az e-mail szövegében írták le. Így tehát a rengeteg kapott adatot nehéz volt egy bizonyos formátumra hozni. Az adatok néhány helyen nagyon sok példányról szólnak, mivel volt olyan könyvtár, amely nemcsak a saját adatait küldte vissza, hanem az egész város könyvtári rendszerét.

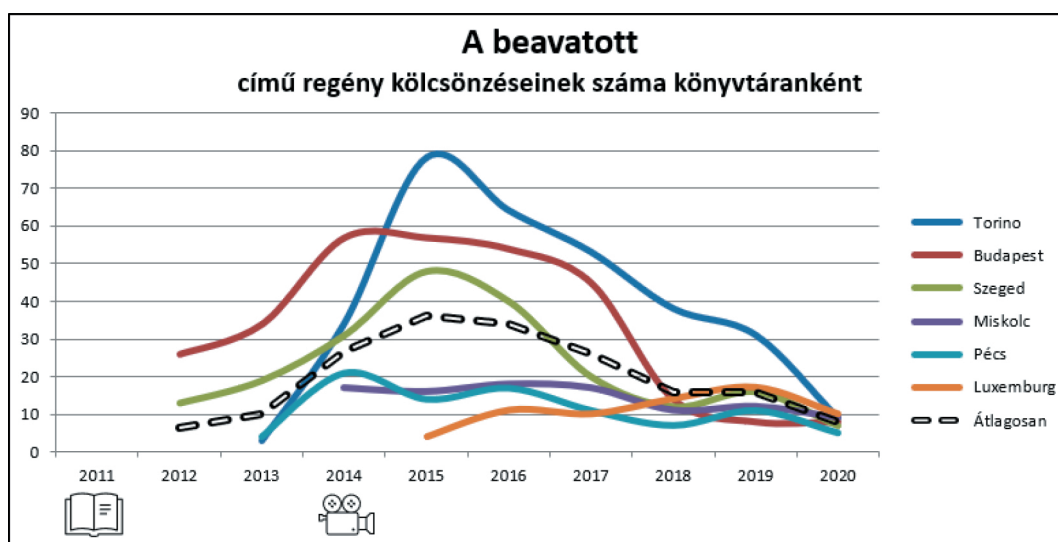
A következő ábrákon azt fogom bemutatni könyvenként, hogy az egyes művek kölcsönzési száma hogyan alakult évekre lebontva. Egy átlagos kölcsönzési számot is jelöltem a grafikonokon, illetve mindig jelölve van a regény és a film megjelenési éve (eredeti megjelenés.)

A grafikonon (6. ábra) *Az éhezők viadala* kölcsönzési száma látszódik. A regény 2008-ban jelent meg, a filmadaptáció 2012-ben. A budapesti és a szegedi könyvtáron kívül mindenki a film miatt szerezte be a könyvet, azonban a két említett könyvtár adatai jól mutatják, hogy a filmadaptáció után megnőtt a kölcsönzés száma. Az átlagot jelző vonalon pedig szintén látszik, hogy az adaptáció után lett nagyobb a kölcsönzési szám.

A *beavatott* című regény grafikonján (7. ábra) ismét mind a hat könyvtárban – akiktől érkezett éves lebontásban adat – megvan a mű. Itt már négy könyvtár is megszerezte a könyvet azelőtt, hogy a film megjelent volna, és a grafikonon jól látszódik, hogy a filmadaptáció megjelenése után megugrottak a kölcsönzési számok, illetve egy évvel a bemutatás előtt volt a legnagyobb érdeklődés a regény után. Ahelyett, hogy a kölcsönzési számok stagnálnának, 2020-ban mindenhol csökkenés fedezhető fel, ez a COVID-19 járványnak tudható be, illetve annak is, hogy abból az évből nem 12 hónapról kaptam adatot, hanem csak 11 hónapról.

6. ábra Az éhezők viadalának kölcsönzése

7. ábra A beavatott kölcsönzése

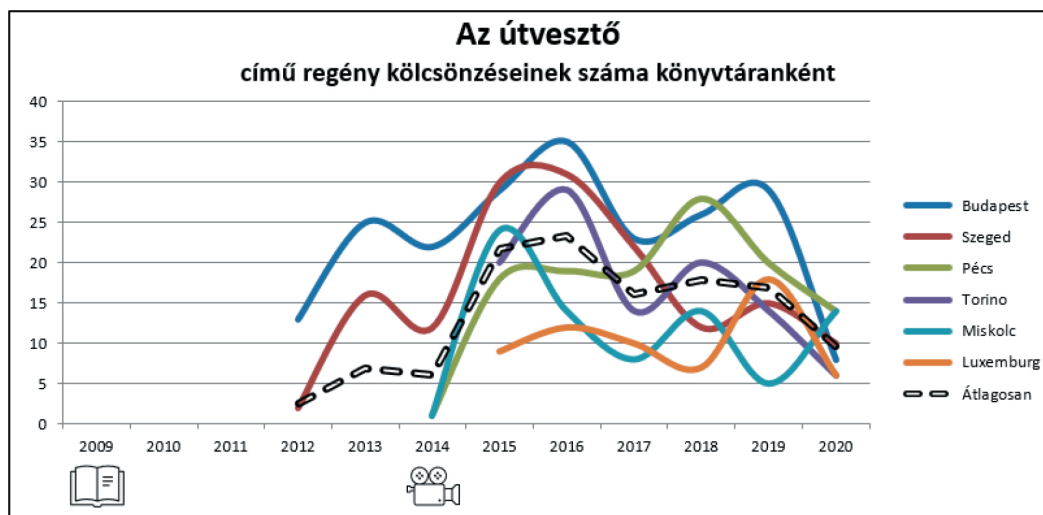
Az *útvesztő* érdekes olyan szempontból, hogy a filmes adaptáció csak öt évvel később jelent meg, mint a könyv. A könyvet legkorábban 2012-ben szerezték be a könyvtárak, ez betudható annak, hogy ekkor kezdett el igazán nagy sláger lenni a disztópikus műfaj a könyveknél. Ez a könyv szintén megvan mind a hat város könyvtárának. A grafikon (8. ábra) azt mutatja, hogy 2014-ben megugrottak a kölcsönzési számok, illetve több könyvtár ekkor szerzett példányt a műből.

Az *emlékek őre* című könyvből csak négy könyvtárban volt példány. Ez a könyv olyan szempontból is érdekes, hogy ez jelent meg a legrégebben – 1993-ban, míg a filmadaptációra 21 évet kellett várni. A kevés könyvtári adat ellenére is azonban jól látszódik (9. ábra), hogy az adaptáció hatással volt

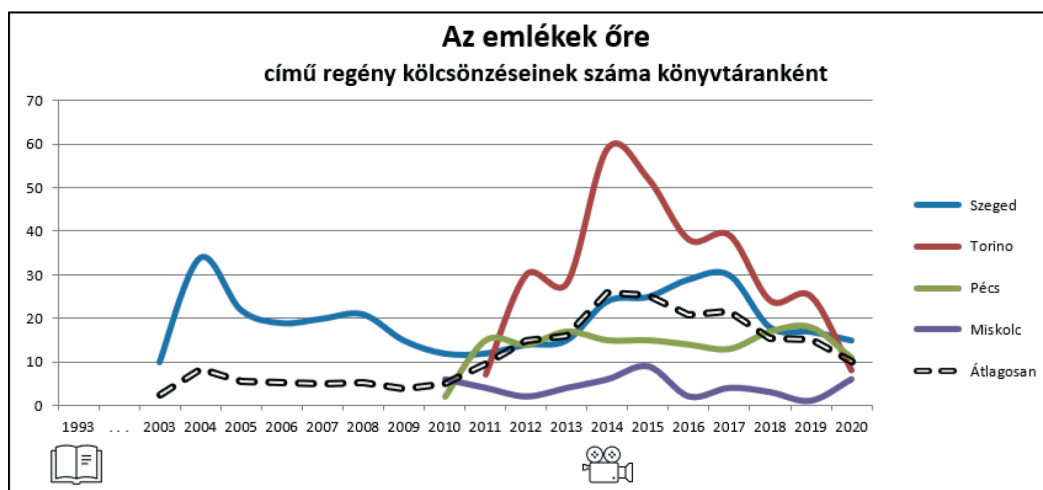
arra, hogy többen olvassák a könyvet. 2014-ben leglátványosabban Torinóban ugrott meg a kölcsönzések száma.

Érdekes módon *Az ötödik hullám* egy olyan mű, ami csak a magyarországi könyvtárakban volt meg. A könyvet mindegyik könyvtár a megjelenés után szinte azonnal beszerezte, azonban itt nem lát-szódik (10. ábra) a filmadaptáció miatti kölcsönzési számnövekedés. Sőt, itt mondhatni, hogy az adaptáció után egyre kevesebb embert érdekelt a könyv, ez visszavezethető arra, hogy ez a leg-sikertelenebb filmadaptáció, illetve ezt a művet ismerik a legkevesebben.

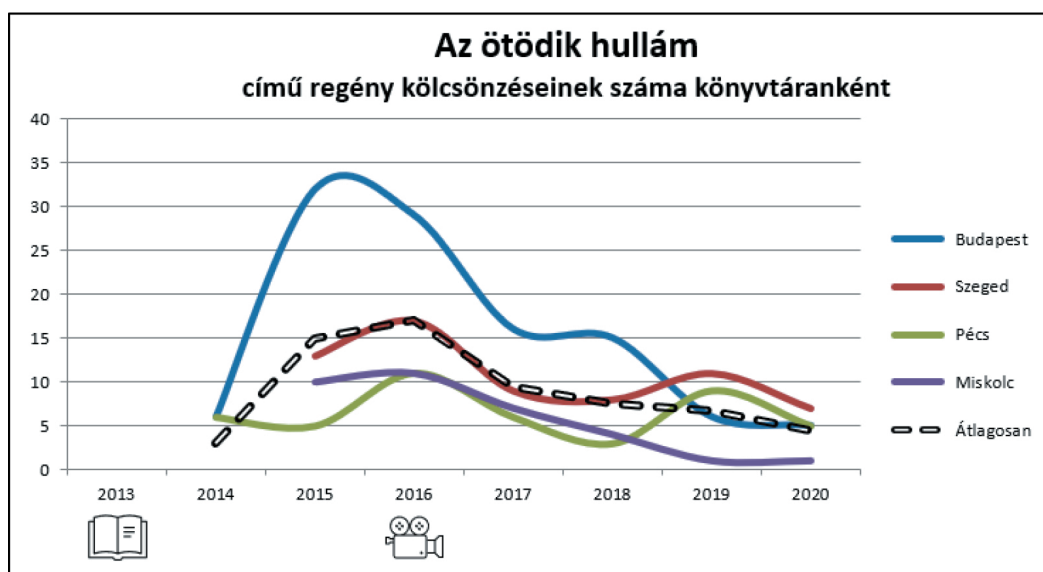
Az *Alkonyat* olyan szempontból érdekes, hogy mindenhol a film megjelenésével azonos évben szerezték be a könyvet. A film 2008 végén jelent

8. ábra Az útvésző kölcsönzése

9. ábra Az emlékek őre kölcsönzése

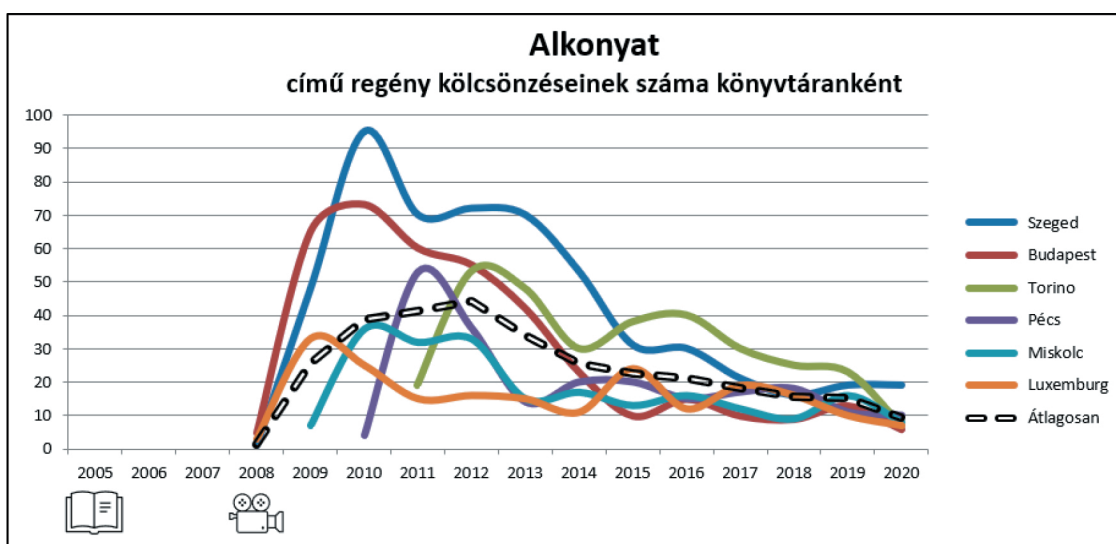

10. ábra Az ötödik hullám kölcsönzése

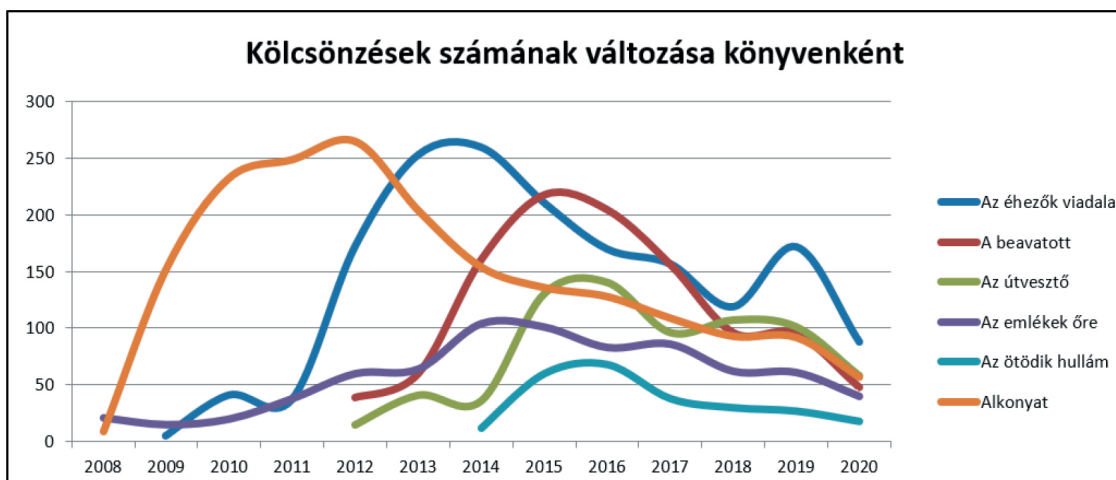
meg, ezért lehetséges az, hogy mire eléggé ismert és felkapott lett, az valójában a 2009-es év, így magyarázható az, hogy a grafikonon látott kölcsönzési adatok 2009-ben ugrottak meg a legjobban. Még az is látszódik (11. ábra), hogyha valahol szereznek be belőle példányt, az az elején még nagyobb kedvet ad az olvasóknak, illetve még az is leolvasható a grafikonról, hogy azután lett a könyvekre alacsonyabb a kereslet, mikor az egész filmsorozatnak vége lett.

Összességében elmondható, hogy ha megjelent egy filmadaptáció, akkor a kölcsönzések száma megugett, illetve, ha nem ugrott meg, akkor a könyvtárak szereztek példányt a műből, a nagy érdeklődésre való tekintettel. Egy grafikonon keresztül

mutatom be, hogy hogyan alakult a kölcsönzések számának változása könyvenként, évekre lebontva (12. ábra). Itt a már fent bemutatott adatok látszódnak összesítve. Ezen a grafikonon látszik a legjobban, hogy minden könyvnél van egy nagyobb megugrás a kölcsönzési számokat tekintve a filmadaptáció után. Az adatsoron nemcsak az olvasható le, hogy a kölcsönzések száma megnövekedik, hanem az is, hogy mely művek a legismertebbek kölcsönzési számokat és példányszámokat tekintve egyaránt. Így elmondhatjuk, hogy az ismertségi sorrend a következő a kölcsönzési számok alapján a könyvtárakban: (1) *Alkonyat*, (2) *Az éhezők viadala*, (3) *A beavatott*, (4) *Az útvesztő*, (5) *Az emlékek őre* és végül (6) *Az ötödik hullám*.

11. ábra Az Alkonyat kölcsönzése

12. ábra Kölcsönzések számának változása könyvenként

Mivel sajnos csak kevés könyvtár küldte vissza az adatait és azok közül is csak kevesen évekre lebontva, így az adatokat feldolgoztam olyan szempontból is, hogy melyik könyvből volt összesen a legtöbb példány, illetve azt is, hogy a kölcsönzési szám melyik könyvnél hogyan alakult. Ezeket két táblázatban dolgoztam fel, amit az alábbiakban ismertetek. A 1. táblázat darabszámra van megadva a könyvek példányszáma, illetve az is, hogy hányszor kölcsönözték a példányokat. Az általam feltételezett ismertségi sorrend majdnem teljesen megvalósult: *Az emlékek őre* és *Az ötödik hullám* az én sorrendemben fordítva szerepel, azonban a táblázatból is látszódik, hogy a két mű között van a legkisebb eltérés, példányszámot tekintve összesen nyolc darab a különbség. Egy másik táblázatban betűrendben országokra, illetve városokra lebontva szerepelnek a példány- és kölcsönzési adatok (2. táblázat). A példányszámok a következők csökkenő sorrendben: (1) Helsinki, (2) Ljubljana, (3) Torino, (4) Budapest, (5) Szeged, (6) Milano, (7) Pécs, (8) Miskolc, (9) Luxemburg, (10) München. Ez a sorrend értelemszerűen megegyezik a kölcsönzések számával is. Azért tartottam fontosnak külön városokra lebontva is megmutatni tájékoztató adatként a kapott eredményeket, mert így az előző ábrán lévő könyvenkénti adatsor megjelenik egy másik összefüggésben is, illetve külön-külön lehet vizsgálni a különböző városok adatait.

A második kutatás összegzése

A kapott eredmények alapján hipotézisemet sikerült igazolnom: ha egy regényből készítettek filmadaptációt, akkor az adaptáció miatt a könyvtári kölcsönzések száma megnövekedik. Egy könyvet kivéve mindenhol egyértelműen látszott az, hogy ez az állítás igaz, illetve ahol nem, ott is megmagyarázható volt az ok, amiért máshogy alakult. Így mivel a hipotézisem igaznak bizonyult, ezért elmondható az is, ami az előző kutatás alapján is kiderült: film és könyv hatással vannak egymásra. A hipotézisem második fele, ami a művek ismert-

ségére vonatkozott, szintén teljesült, a visszaérkezett és feldolgozott adatok alapján látszódik, hogy jó sorrendet sikerült felállítanom a művek között.

Következtetés

Kutatásomban a disztópikus regények és a belőlük készült filmes adaptációkkal kapcsolatos olvasói attitűdöket vizsgáltam. Úgy gondolom, hogy bár a felmérés nem reprezentatív, a felvetett kutatási kérdések, a levonható következtetések és tanulságok mindenképpen érdekesek, és alapjául szolgálhatnak további, hasonló irányú kutatásoknak. Az olvasóknak a filmes adaptációkhoz való viszonyulására vonatkozó információk hasznosíthatók lehetnek a könyvtári gyakorlatban, például a gyarapítás vagy az olvasásnépszerűsítő rendezvények tervezése során.

a könyv címe	beszerzett könyvek száma (db)	kölcsönzés (db)
Alkonyat	267	14 726
Az éhezők viadala	225	11 236
A beavatott	160	8 042
Az útvesztő	143	5 283
Az ötödik hullám	76	3 272
Az emlékek őre	68	2 721
Összesen	939	45 280

1. táblázat A beszerzett és a kölcsönzött könyvek

ország	város	példány	kölcsönzés
DE	München	11	510
FI	Helsinki	378	9 773
HU	Budapest	41	1 402
	Miskolc	22	531
	Pécs	23	900
	Szeged	32	1 579
IT	Milano	25	5 664
	Torino	83	1 523
LU	Luxembourg	14	546
SI	Ljubljana	310	22 852
Összesen		939	45 280

2. táblázat A példányok és a kölcsönzések száma

Hivatkozások, jegyzetek

- [1] GOMBOS P.: Dobj el mindent, és olvasd!: esszék olvasáspedagógiáról, gyermek- és ifjúsági irodalomról. Budapest, Pont Kiadó, 2013. 71. p. ISBN 978-9639957626
- [2] NAGY B.: Van remény a világ vége után? Disztópia a kortárs gyermekirodalomban. = Café Babel, 64. sz., 2012. p. 47–50.
- [3] HINTZ, C. – OSTRY, E.: Utopian and Dystopian Writing for Children and Young Adults. London, Routledge, 2003. ISBN 978-0415803649
- [4] NAGY B. i. m. p. 47–50.
- [5] Itt fontos azt megjegyezni, hogy bár Magyarországon a budapesti Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is hasonló módon működik, viszont az általam felkeresett milánói könyvtár azért más, mert ott egyetlen egy olyan fiókkönyvtár sem volt, ahol meg lett volna mind a hat általam kutatott könyv, ez a szám maximum három darab volt egy könyvtárnál. A magyarországi fővárosi fiókkönyvtárakban sokkal több helyen volt mind a hat kötet megtalálható.

Irodalom

- BÁRDOS J. – GALUSKA L.: Fejezetek a gyermekirodalomból. Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013. 22. p. ISBN 978-9631974294
- BOOKER, M. K.: The Dystopian Impulse in Modern Literature. Westport, CT, Greenwood Press, 1994. ISBN 978-0313290923
- BOOKER, M. K.: Dystopian Literature: A Theory and Research Guide. Westport, CT, Greenwood Press. 1994. ISBN 978-0313291159
- GARCIA, A.: Critical foundations in young adult literature: challenging genres. Rotterdam, Sense Publishers, 2013. ISBN 978-9462093966
- JILL, L. A Golden Age for Dystopian Fiction. The New Yorker, June 5 & 12, 2017.
- SZELESTEI F.: A filmes adaptációk hatása az olvasóra. Budapest, ELTE-TÓK, 2018.
- VINCZE T. – Vajdovich Gy.: A filmes adaptáció, avagy az irodalmi és a filmes médium sajátosságai. = Szabaddolcsészet. 2006.
- YOUNG, M.: Why is dystopia so appealing to young adults? = The Guardian, Oct 23, 2011.

Beérkezett: 2022. január 21.

Szelestei Flóra

az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet MA hallgatója (2019–2021)
informatikus könyvtáros,
az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Közönségszolgálati Osztályának tájékoztató
könyvtárosa
E-mail: szelestei.flora@lib.elte.hu